■ Сталічныя хронікі

З АГНЮ ДЫ Ў ПОЛЫМЯ

Як у XX стагоддзі цярпелі за рэлігію... будынкі

Храмы, саборы, цэрквы, касцёлы, базілікі, кірхі — незлічоная колькасць культавых збудаванняў, якія з'яўляюцца галоўнымі славутасцямі таго ці іншага месца. Уражвае не толькі іх прыгажосць, але і здольнасць выстаяць: усе захопнікі, каб пазбавіць народ духоўнай апоры, заўсёды імкнуліся разбурыць іх у першую чаргу. У Мінска — свая карта гонару, на якой магло б быць значна больш аб'ектаў, калі б не нягоды гісторыі. «Звязда» даведалася, якія архітэктурныя скарбы страціла сталіца ў мінулым стагоддзі, што сталася з намоленымі месцамі і якія сляды згубленай велічы яшчэ можна адшукаць у пейзажах сучаснага горада.

АД МАНАХАЎ — АФІЦЭРАМ. ПАСЛЯ — МУЗЫКАМ?

У час Вялікай Айчыннай вайны ні адзін сталічны храм не быў цалкам разбураны: усе пашкоджанні можна было ліквідаваць з дапамогай рэстаўрацыі. Аднак ліквідаваць вырашылі не разбурэнні, а самі, бескарысныя ў гэты перыяд з пункту гледжання прамога прызначэння, збудаванні.

Так, у 1950 годзе быў знішчаны касцёл святога Тамаша Аквінскага, які знаходзіўся каля сучаснага будынка Палаца Рэспублікі з боку вуліцы Энгельса і быў галоўным храмам кляштара дамініканцаў. Як расказаў экскурсавод Аляксей Завадскі, яго пабудавалі ў самым пачатку XVII стагоддзя — у 1605 годзе. Непадалёк, у вусці Свіслачы, знаходзілася застава, дзе сплачвалі так званы «капытковы збор» за права ўезду ў горад. На гэтыя падаткі і пабудавалі вытанчаны, прыгожы, але ў той жа час вельмі ўмацаваны касцёл. Бо, акрамя сваёй галоўнай функцыі, ён выконваў яшчэ і абарончую: таўшчыня сцен складала 3 метры, былі нават спраектаваны спецыяльныя байніцы для гармат. Касцёл уваходзіў у абарончы перыметр: замест гарадскіх сцен выкарыстоўваліся добра ўмацаваныя каменныя храмы, якія знаходзіліся ў розных канцах горада. І гэтая функцыя была зусім не фармальнай: пры даследаванні касцёла на яго тэрыторыі выявілі вялікую колькасць чалавечых парэшткаў, пашкоджаных халоднай і агнястрэльнай зброяй. У XIX стагоддзі дамініканцы за падтрымку паўстання 1831 года страцілі месца набажэнстваў і касцёл быў прыстасаваны пад афіцэрскі клуб.

Ужо ў савецкія часы, у 1926 годзе, будынак у стылі барока ўнеслі ў спіс гістарычных каштоўнасцяў. Менавіта таму за пашкоджанні, нанесеныя яму падчас вайны, былі выплачаныя нямецкія рэпарацыі. Аднак на аднаўленне храма гэтыя грошы так і не пайшлі: змяніўся план горада, на Цэнтральнай (цяпер Кастрычніцкай) плошчы павінен быў з'явіцца манумент Сталіну, а касцёл, на думку праекціроўшчыкаў, быў не лепшым для яго фонам. Таму за адну ноч архітэктурны помнік знішчылі, а ўсяго праз некалькі гадоў таксама пад покрывам цемры прыбралі і постаць «правадыра народаў». На шчасце, цалкам ацалелі падземныя збудаванні касцёла, якія самі па сабе таксама з'яўляюцца каштоўнасцю. Пры ўзвядзенні Палаца Рэспублікі яны былі закансерваваны, так што пры жаданні храм можна аднавіць на тым жа месцы. Дарэчы, праект ужо існуе. Ён распрацаваны Грамадскім аб'яднаннем «Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры». Адзін з варыянтаў — задзейнічаць яго пад свецкія мэты, у прыватнасці, як «базу» для Прэзідэнцкага сімфанічнага аркестра.

ТУТЭЙШЫЯ: ІЎДЗЕІ І МУСУЛЬМАНЕ

Дарэчы, з'ява, калі на месцы разбуранага храма так і не ўзнікае новае збудаванне, даволі распаўсюджаная. Так, да гэтага часу пустуе тэрыторыя, якую раней займала Халодная сінагога: яна з'явілася ў Мінску ў канцы XVI стагоддзя і доўгі час лічылася самым старым мураваным будынкам у горадзе. У 1965 годзе яна была знішчана, засталіся толькі рэшткі падмурка пад зямлёй, бо нібыта замінала будаўніцтву новай магістралі — дублёра галоўнага праспекта, з той жа прычыны быў знесены і цэлы раён — старая Няміга.

Татарская мячэць.

Сінагога ў гатычным стылі атрымала такую назву з-за сваёй значнасці. Звычайна іўдзеі дзяліліся на прыходы па прафесійнай прыкмеце, але існавала некалькі галоўных сінагог, дзе ўсе збіраліся разам толькі падчас вялікіх свят. Халодная — была адной з іх: у астатні час яна не абагравалася, таму тэмпература тут была сапраўды нізкай. Усяго ж у пачатку XX стагоддзя на тэрыторыі Мінска было 83 сінагогі. Адной з самых цікавых з архітэктурнага пункту гледжання з'яўлялася харальная сінагога на цяперашняй вуліцы Валадарскага. Яе пабудавалі ў 1906 годзе ў нетыповым для Беларусі маўрытанскім стылі. Фармальна ў савецкі час яна не была знішчана, аднак цалкам страціла сваё рэлігійнае прызначэнне: спачатку тут размясціўся самы вялікі на той момант кінатэатр, а пасля — драматычны тэатр, які цяпер носіць імя М. Горкага. Як адзначыў Аляксей Завадскі, ад незвычайнага стылю зараз нічога не засталося, а вось аб праўдзівым прызначэнні будынка ўсё ж можна здагадацца: на гэта паказваюць тры характэрныя акны, размешчаныя на другім паверсе.

А вось татарам, якія, як і яўрэі, пасяліліся на тэрыторыі Беларусі па запрашэнні вялікага князя Вітаўта, доўгі час не дазвалялася будаваць мураваныя храмы. І таму першая мураваная мячэць з'явілася ў Мінску толькі ў пачатку XX стагоддзя — у 1901 годзе. Яна выстаяла ў вайну, але стала ахвярай новай гарадской забудовы: неабходна было ўладкаваць рэстаран каля гасцініцы «Юбілейная». Адноўлена мячэць толькі летась — праз паўстагоддзя: практычна ў тым жа выглядзе, толькі павялічаная ў 4 разы, аднак на новым месцы — па вуліцы Грыбаедава. Туды ж былі перанесены камяні, якія засталіся ад разбуранай «папярэдніцы».

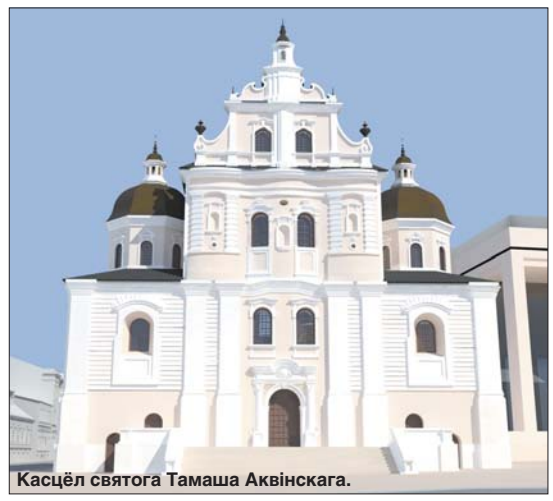
Касцёл святога Тамаша Аквінскага.

ГІСТОРЫЯ Ў РУІНАХ

На тэрыторыі Беларусі ўжываліся прадстаўнікі як розных рэлігій, так і розных хрысціянскіх канфесій. У сярэдзіне XIX стагоддзя насупраць цяперашняга ўніверсама «Цэнтральны» была пабудавана лютэранская кірха ў класічным стылі. Яна моцна пацярпела падчас вайны, і яе вырашылі не аднаўляць. Зноў успомнілі аб мінскіх лютэранах летась, калі падчас дарожных работ на вуліцы К. Лібкнехта знайшлі парэшткі з могілак раёна Нямецкай слабады, якія зраўнялі з зямлёй у 1970-я. Некаторы час гарадскія ўлады не маглі прыняць рашэнне, што рабіць з астанкамі, аднак пасля адвялі ім месца на Паўночных могілках, дзе цяпер усталяваны памятны знак.

Дарэчы, з могілкамі суседнічаў кляштар бенедыкцінак, які знаходзіўся там, дзе цяпер Генпракуратура і кінатэатр «Перамога». Калі некропаль быў зачынены ў канцы XVIII стагоддзя, то будынку кляштара прыйшлося «заснуць вечным сном» у 1960-я. У XVI стагоддзі на гэтым месцы размяшчаўся кальвінскі збор — першы пратэстанцкі храм Мінска. Адсюль пайшла і надоўга замацавалася і назва вуліцы — Зборавая, цяпер — Інтэрнацыянальная.

Яшчэ да вайны ў 1936 годзе была знішчана Казанская царква, якая знаходзілася на сучаснай плошчы Мяснікова. У народзе яна атрымала іншую назву — Чыгуначная, яе пабудавалі пры падтрымцы прадстаўнікоў гэтай транспартнай сферы. Гэта быў адзін з першых маштабных падрываў гістарычных будынкаў на тэрыторыі Беларусі, таму да яго правядзення рыхтаваліся грунтоўна: запрасілі спецыялістаў з Масквы і зладзілі «паказальны выступ» для кіраўніцтва рэспублікі, якое назірала за працэсам з балкона Дома ўрада. Тэрыторыя, якая вызвалілася, пустуе па сённяшні дзень, аднак убачыць царкву на свае вочы можна і цяпер: яе «блізняты» ў неавізантыйскім стылі ўпрыгожваюць вуліцы Вільні, Рыгі і Таліна.

А візітнай карткай Мінска «для сваіх» да гэтага часу застаюцца рэшткі Архірэйскага падворка. За Домам афіцэраў прытаіўся будынак былога царкоўна-гістарычнага музея, які адметны наяўнасцю дзвюх вежаў: праваслаўнага і каталіцкага тыпу. Комплекс з'явіўся ў Мінску ў пачатку XIX стагоддзя пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі і стварэння мясцовай епархіі. Пасля рэвалюцыі некаторы час тут размяшчаўся ўрад Беларусі. У 1934 годзе ў сувязі з узвядзеннем Дома афіцэраў падворак практычна цалкам быў знесены, аднак падмурак і некалькі сцен сталі асновай для новага збудавання.

Дар'я КАСКО. *kasko@zviazda.by*

Лютэранская кірха.

На Новы год ішлі дажджы,
Ды не было ад іх карысці.
Надвор'е, як, брат, ні кажы,
Ужо не тое, што калісьці.

Ультрапалярных маразоў
Раней вятрыска
не прыносіў.
Халодных, невядомых
слоў
Ўсё больш у метэапрагнозе.

Даўнейшых вёснаў
не відаць,
Вятры, аблокі не такія.
Але навошта наракаць —
Мы самі ўжо даўно не тыя...

Адно ад страты зберaглі:
Ў нябёсах студзеньскіх,
нязменна,
Дзе лёс ні вёў нас
па зямлі —
Шукаем зорку Віфлеема.

ДОМ, ДЗЕ АДАГРЭЮЦЦА СЭРЦЫ

У Жабінцы адкрылі першы ў раёне дом сямейнага тыпу. Сюды пераехала сям'я Алены і Віктара Янушаў з пяцярымі дзецьмі ва ўзросце ад 8 да 14 гадоў. Наваселле адзначылі перад самымі Калядамі.

Але прыёмныя дзеці з'явіліся ў гэтай сям'і даўно. Алена Віктараўна і Віктар Рыгоравіч выгадавалі абедзвюх сваіх дачок. Адна з іх ужо працуе настаўніцай, другая ва ўніверсітэце атрымлівае спецыяльнасць педагога-псіхолага. Дзяўчынка Саша з'явілася ў іх доме, як толькі пайшла ў першы клас, зараз Аляксандра вучыцца ў шостым. Потым узялі Руслана, цяпер яму 14 гадоў, затым — Юру. Такім чынам сям'я функцыянавала як прыёмная з 2010 года. Муж і жонка Янушы маюць свой дом. Але ў ім яны змаглі прыняць толькі траіх дзяцей. А вялікая сям'я стала магчымай з узвядзеннем новага двухпавярховага прасторнага дома. Нядаўна іх сямейны калектыў вырас — яго папоўнілі Маша і Арцём.

І ўжо навагоднюю ёлку прыбіралі ўсе разам у доме па вуліцы 17 Верасня. Каб свята ў гэтай хаце атрымалася цёплым і камфортным, пастараліся будаўнікі Жабінкаўскай ПМК-10. Яе начальнік Мікалай Шпакоўскі ўручыў навасёлам сімвалічны ключ.

Як звычайна і бывае, на наваселле прыехала шмат гасцей. Вядома, з падарункамі. Старшыня Брэсцкага абласнога Савета Сяргей Ашмянцаў падарыў сям'і два веласіпеды, старшыня Жабінкаўскага райвыканкама Дзмітрый Гарадзецкі — ноўтбук. Былі таксама прэзенты ад спонсараў, грамадскіх арганізацый. Адным словам, дзеці шмат чаго смачнага і цікавага знайшлі пад ёлкай на сямейным ранішніку, які дапамаглі правесці сапраўдныя Дзед Мароз са Снягуркай.

А дарослыя тым часам парадаваліся, што яшчэ некалькі хлопчыкаў і дзяўчынак, якія па розных прычынах засталіся без бацькоўскага клопату, знайшлі сямейнае цяпло. І як паведаміла Алена Януш, хутка ў доме сямейнага тыпу стане больш дзяцей. Месца тут хопіць усім.

Дарэчы, у адным з самых маленькіх раёнаў краіны — Жабінкаўскім — 15 дзяцей выхоўваецца ў прыёмных сем'ях, яшчэ 18 — у апякунскіх. І вось цяпер з'явіўся дом сямейнага тыпу. Усяго ў Брэсцкай вобласці пабудавана 45 такіх дамоў, дзе пражываюць 286 дзяцей.

Фота Аляксандра ШУЛЬГАЧА.

Святлана ЯСКЕВІЧ.
yackevich@zviazda.by